

אהבת התורה במשנת הרב חיים יעקב גולדוויכט¹

הרב מאיר אורליאן

אהבת התורה, במיוחד תורה שבעל פה, כוללת – במשנתו של מרן רה"י הרה"ג חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל – לא רק לימוד התורה אשר ניתנה על ידי הקב"ה למשה רבינו, אלא גם את איתערותא דלתתא של האדם להבין דבר מתוך דבר, ולפעול בכוח התורה אשר לומד ומחדש.

בשיחותיו של מרן רה"י זצ"ל, כל חג ומועד היה קשור במהותו לתורה. דבר זה בלט ביותר בחנוכה. בתורתו של מרן רה"י זצ"ל, חנוכה היא החג של תורה שבעל פה, כדברי הגמרא (שבת כג, ב):

מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה. והיכן צונו? רב אויא אמר: מ'לא תסור'. רב נחמיה אמר: 'שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך'.

נר חנוכה מבטא את כוחה של תורה שבעל פה, ואת כוחם של חכמי ישראל לתקן תקנות אשר הופכות להיות חלק של 'וציוונו', חלק מציווי ה'.

ידועות ומפורסמות היו שיחותיו מלאות ההתלהבות בלילי חנוכה, בהן דרש וביאר באופן נפלא ביותר את עניינו של הנשיא של אותו יום, על פי מדרש רבה.

¹ אהבה עזה היתה לו לר' חיים לתורה וללומדיה. על אף שלא זכיתי להכיר אותו היטב ולהיות מקורב אליו, הרגשתי שיש לו חיבה יתירה אלי. זוכר אני ביום פורים לפני מספר שנים, כאשר ר' חיים פגש אותי בחוץ על 'דרך האבות', כשהוא מבושם כדרכו בקודש, חיבק אותי וסיפר לי כמה הוא אוהב אותי ומעריך אותי ואת התורה שלי. נפעמתי מהכנות והלבביות שבה התייחס אלי, ומהאהבה וההערכה שלו לתורה וללומדיה. מאמר זה מבוסס על 'אסופת מערכות – חנוכה', מתורתו של מרן רה"י הרה"ג חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל, ראש ישיבת כרם ביבנה שבה למד ר' חיים זצ"ל.

מכל ימי החנוכה, הקרוב לעניינו – חיים שתהא בנו אהבת תורה – הוא קרבנו של הנשיא השני, נתנאל בן צוער, נשיא יששכר. לפי דברי המדרש, קרבנו של יששכר בפרט מתייחסת לתורה (במדבר רבה פרשת נשא יג, טו-טז):

בא נשיא יששכר והקריב על שם התורה, לפי שהם אהבו את התורה יותר מכל השבטים, שנאמר (דברי הימים א יב, לג): **ומבני יששכר יודעי בינה לעתים** וגו'. מהו לעתים? [...] ר' יוסי אומר: לעבורים. 'לדעת מה יעשה ישראל' (שם) – באיזה יום יעשו מועדים. 'ראשיהם מאתים' (שם) – אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיו שבט יששכר מעמיד.

שבט יששכר היו 'יודעי בינה לעתים'. תכונת ה'בינה', היא היכולת להבין דבר מתוך דבר, ולהוסיף מעצמו על החכמה שקבל מאחרים, כפי שפרש"י (שמות לג, א): 'בחכמה – מה שאדם שומע מאחרים ולמד. ובתבונה – מבין דבר מלבדו, מתוך דברים שלמד'.

בהסבר מרן רה"י זצ"ל את דברי המדרש לעיל, 'בינה' קשורה קשר הדוק לקרבן הנשיאים, לתורה שבעל פה, לגזירות הדתיות של היוונים, לקידוש החודש, ולמהות נס חנוכה, כפי שיבואר.

לאחר ציווי ה' על בניית המשכן והקמתו, הבין שבטו של יששכר מעצמו שיש גם צורך בעגלות לשאת את המשכן, אף שלא בא על כך ציווי, כפי שנאמר במדרש (שם יב, טז): אמרו [הנשיאים]: מה יש לנו להביא? הלכו והביאו עגלות שיהיו נושאים עליהם את המשכן, ומי נתן להם העצה הזאת שבטו של יששכר שכך אמרו להם משכן שעשיתם פורח הוא באויר?! אלא התנדבו עגלות שתהיו נושאים אותו בהם.

עצה ויזמה זו היה בה דבר חידוש ולא התקבלה בקלות. משה היסס לקחת מהם עד שאמר לו הקב"ה 'קח מאתם'. משה חשש בזה שמא נסתלקה ממנו רוח הקודש, אך אמר לו הקב"ה: 'קח מאתם – מאתם היה הדבר, הא הסכימה דעתם לדעת העליונה' (שם יב, יח). באיתערותא דלתתא ובכוח החידוש כיוונו הנשיאים לדעת העליונה!

בזכות עצה ויזמה זאת זכה שבט יששכר לבינה, כפי שנאמר במדרש (שם יג, טו-טז):
אבא חנן אומר משום רבי אליעזר לפי שזכה בעצה, זכה שניתן בינה בשבטו
שנאמר (דברי הימים א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים.

הרי שבזכות עצתו של קרבן הנשיאים זכה יששכר לבינה, ולטעת בעם ישראל את כח
היזמה והחידוש של חכמי ישראל ותורה שבעל פה, להבין דבר מתוך דבר ולכוון לרצון
הקב"ה.

כוח התורה שבעל פה מוצא את שיאו בר' עקיבא, אשר מסופר עליו במסכת מנחות
(כט, ב):

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב
וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם
אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש
על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי, אמר
לו: חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן
אומרים, תשש כחו; כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך?
אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישרה דעתו.

כוחו של ר' עקיבא היה לדרוש כתרי האותיות ולחדש תילי תילים של הלכות בפלפולה
של תורה, באופן שלא היה מוכר אף למשה רבנו. אך הכל מכוח נתינת התורה על ידי
משה רבינו, ולהסכים לדעת עליונה, כאשר מגמתו של ר' עקיבא היא לחתור ולגלות
את אותה הלכה משה מסיני, שהיא הבסיס, ובכך נתיישרה דעתו של משה רבנו.

כוח החידוש של חכמי תורה שבעל פה אף יורד לשורשן של גזירות היוונים ונס חנוכה.
חז"ל תארו את גזירות היוונים כחושך (בראשית רבה ב, ד):
וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת
להם, כתבו על קרן השור שאין לכם חלק בא-להי ישראל.

ועולה התמיהה, אם אכן יש 'א-להי ישראל', מה הכוונה 'אין לכם חלק'?

אלא שגם יוון דגלה בחכמה, אלא שהפרידו בין לימוד החכמה לבין התנהלות החיים, בניגוד להשקפת ישראל שהתורה מדריכה את האדם בהתנהלות החיים: 'תכלית חכמה – תשובה ומעשים טובים' (ברכות יז, א). ולכן גזרו היוונים לכתוב בדוקא: אין לכם חלק בא-להי ישראל, כלומר אין לאדם חלק לפעול ברוחניות. התורה מאירה את חייו של האדם, ויוון ביקשו להחשיך את מאור התורה, ואת חכמי התורה, שהם יעני העדה'.

לכן גזרו יון על שבת, מילה, וקידוש החודש (מגילת אנטיוכוס). שבת ומילה מובנים, שהן האות לקדושת ישראל. אך הגזירה נגד קידוש החודש, יש להבין, הלא הוא לכאורה דבר שולי!

אלא, שמצות קידוש החודש מבטאת את הכוח של חכמי ישראל במלוא עצמתה, שכן 'אתם – אפילו שוגגין, אתם – אפילו מזידין' (ראש השנה כה, א). בקידוש החודש מסר הקב"ה לחכמי ישראל את הכוח להיות שותפים ביצירה הרוחנית של הזמן, ועל פי קביעת בית הדין מתקדשות המועדים כולם.

לא רק זו, אלא קביעת החודש משפיעה על הבריאה כולה, כפי שאמרו בירושלמי (ראש השנה א, ג):

אמרו ב"ד היום ראש השנה, הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת העמידו בימה יעמדו סניגורין יעמדו קטיגורין שאמרו בני היום ראש השנה. נמלכו ב"ד לעברה למחר הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת העבירו בימה יעברו סניגורין יעברו קטיגורין שנמלכו בני לעברה למחר.

וכן מובא בירושלמי (סנהדרין פרק א הלכה ב) על הפסוק (תהלים נז, ג): 'אקרא לא-להים עליון לא-ל גומר עלי, בעניין בת שלש שנים ויום אחד שבתוליה חוזרים, עיין שם.

בנקודה זו בלט שבט יששכר, יודעי בינה לעתים – ראשי סנהדראות היודעים לקדש חודשים ולעבר שנים. היתה להם תכונת היזמה, כח החידוש בתורה, להסכים לדעת עליון.

תכונה זו ירשו מאמם לאה, כפי שאמרו בגמרא (עירובין ק, ב):
אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה –
הווין לה בנים שאפילו בדורו של משה לא היו כמותן. דאילו בדורו של משה
[...] נבונים לא אשכח. ואילו גבי לאה כתיב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי
תבוא כי שכר שכרתיך, וכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה
ישראל ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם.

בינתו של יששכר, ליזום ולהבין דבר מתוך דבר, נבעה מיזמתה של לאה לדבר מצוה,
וכפי שהדגישו חז"ל בירושלמי (סוטה ג, ד): 'וישכב עמה בלילה הוא. אמר רבי אבהו
[...] הוא לבדו היה יודע שלא עלת[ה] על דעתה אלא בשביל להעמיד שבטים'. לפיכך,
זכתה לסייעתא דשמיא מיוחדת ונולד ממנה יששכר, אשר ניחן במידת הבינה, ממנו
יצאו ראשי סנהדרין היודעים לתקן את הלוח.

וזהו שאנו אומרים בפיוט 'מעוז צור': 'בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים' – אותם
בני בינה, חכמי ישראל היודעים להבין דבר מתוך דבר, ולהרבות באתערותא דלתתא
את חכמת התורה, ולהחיל את קדושת התורה בעולם, קבעו שיר ורננים, בכוח זה אשר
העניק להם הקב"ה.

בזה אף מבואר היטב סיום הגמרא שבה פתחנו (שבת דף כא, ב):
מאי חנוכה? דתנו רבנן [...] כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל,
וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן
שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה
בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים
בהלל והודאה.

כוח חז"ל לתקן ימי הלל והודאה הוא חלק מעצם נס חנוכה! וכן מסיימים אף בעל
הניסים: 'והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל',
שאף תקנת חז"ל לקבוע את ימי החנוכה, בכוח חכמי ישראל ואור התורה שבעל פה,
היא חלק מנס חנוכה והתגברות על החושך של יון.

דרך התורה האדם נעשה שותף לקב"ה. מכוח התורה שהוא לומד, הוא זוכה, כביכול, אף להאיר לקב"ה, ובזה מתעלה עם ישראל בפני אומות העולם, כפי שאמרו חז"ל במצוות הדלקת המנורה (במדבר רבה בהעלותך טו, ה):

אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, לנו אתה אומר שנאיר לפניך?! אתה הוא אורו של עולם והאורה דרה אצלך [...] ואתה אומר אל מול פני המנורה? הוי כי אתה תאיר נרי. אמר להם הקדוש ברוך הוא: לא שאני צריך לכם אלא שתאירו לי כדרך שהארתי לכם למה לעלות אתכם בפני האומות שיהיו אומרים ראו היאך ישראל מאירין למי שהוא מאיר לכל העולם.

בכך, קרבנו של יששכר שהוא על שם התורה, ובזכות הבינה ואהבת התורה שהיתה להם, קשור במהותו למצוות הדלקת המנורה במקדש, ולקביעת ימי החנוכה על ידי חז"ל.

יהי רצון שזוכה לאהבת התורה ולבינה של יששכר, להתמיד ולפתח את התורה שבע"פ, ולשמוח בחלקנו בא-להי ישראל אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, ובכך לצאת מהחושך של יון ולהאיר את העולם כולו באור התורה!

יותר מן התענית

יתלמיד חכם אינו רשאי לישב בתענית, שלא ימעט במלאכת שמים, ותורתו מכנעת יצרו יותר מן התענית.
(שלטי גבורים תענית ב, ב אות א)